

BIBLIOTER
SHTETIT

SH-14-2

684

LIRIKA
ANTIKE
GREKE

877.0-4-822

8H-14-822

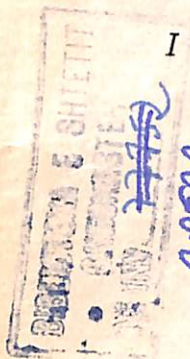
L 84

LIRIKA ANTIKE GREKE

I përktheu nga origjinali

Henrik Lacaj

SHTËPIA BOTUESE «NAIM FRASHËRI»

Redaktor

SHPËTIM ÇUÇKA

1928

PARATHËNIE

Asnjë letërsi tjetër në botë ndofta nuk është zhvilluar në mënyrë kaq të harmonishme e në vazhdimësi logjike sa letërsia e Greqisë së lashtë. Kjo ndodhi se dhe etapat, në të cilat u zhvillua shoqëria, u dalluan mirë njëra nga tjetra dhe nuk precipituan si në Romë.

Procesi i zhvillimit të botës greke ishte i gjatë. Që nga rendi fisnor deri në vendosjen, lulëzimin dhe shkatërrimin e rendit skllavopronar kaluan gati dymijë vjet. Gjatë kësaj kohe një letërsi dhe art i madh muarën jetë, që u ushqyen në burimin e begatë të mitologjisë, e cila siç thotë Marksi, përbënte jo vetëm arsenalin e artit grek, por dhe truallin e tij. Dhe koherencën dhe vazhdimësinë në letërsinë dhe artin grek e krijoi mitologjia.

Dhe në se do të hartohet një fjalor mitologjik, ky do të shterronte me veprën poetike të Homerit. Prandaj «Iliada» dhe «Odisea» mbetën burim i pashteruar frymëzimi për antikitetin grek.

Eskili thoshte se tragjeditë e tij janë thërrime të tryezës homerike. Dhe Eskili jetoi rreth katër shekuj më vonë se Homeri.

A Aty nga mesi i kësaj periudhe katërqindvjeçare lindi dhe u zhvilluan një gjini e re — lirika. Edhe kjo i lagu buzët në burimet e freskëta të Olimpiti, sepse trimërinë dhe virtytin, dashurinë dhe verën që ajo këndoi, pati kënduar dikur edhe Homeri.

Rrodhën shekujt dhe kushtet politike e shoqërore të Greqisë ndryshuan shumë. Zhvillimi ekonomik i qyteteve-shtete në qindvjeçarët VIII, VII dhe VI para erës së re sollën shkatërrimin e mbretërive dikur plot zulm të epokës heroike, që këndoi «Iliada dhe «Odisea», që u fikën me radhë njëra pas tjetrës, për t'i lënë vëndin lindjes së një shoqërije të re me qytetarë të lirë dhe skllever. Në këtë kohë u rritën mjaft qytetet (poliset). U shkatërruan kështu lidhjet e vjetra të fisit dhe vëndin e zuri shoqëria e re, e organizuar në shtet, shoqëria skllavopronare, e para në historinë e njerëzimit me klasa antagoniste. Zhvillimi i tregëtisë dhe i zejtarisë e shpejtoi edhe më shumë procesin e diferencimit social-ekonomik. Një ilustrim të këtyre dukurive të reja na japin vjershat e poetit të shekullit të VI Teognidit. Duke qënë vetë një aristokrat i shkatërruar ekonomikisht ai mban një qëndrim plot urrejtje ndaj njerëzve nga populli që janë pasuruar, të cilët siç thotë ai, jo shumë kohë më parë, të veshur me lëkurë dhish kullosnin si drerë jashtë portave të qytetit, kurse tani qënkan bërë fisnikë.

Lufta e popullit (e demosit) kundër fisnikëve të lashtë që hyri në historinë e Greqisë si lufta e demokracisë me aristokracinë, ishte e ashpër dhe e vazhdueshme. Aristokracia fisnore nuk donte të hiqte dorë vullnetarisht nga sundimi i saj dhe me dëshpërim u qëndronte sulmeve të forcave të reja.

Por demokracia që u vendos në qytetet-shtete të Greqisë pas shkatërrimit të aristokracisë fisnore ishte një demokraci për pakicën e pasur, sepse shumica dërrmuese e popullsisë jetonte me frikën e së nesërme dhe të urisë dhe nuk gëzonte asgjë prej saj veç lirisë formale. Pozitën sunduese në shoqëri e zinte klasa e skllapronarëve, ku futeshin pronarët e tokave, të punishteve, të zejtarisë, që shfrytëzonin egërsisht punën e skllevërve, si dhe tregëtarët e pasur, fajdexhinjtë e të tjerë. Kurse shtresat e gjera të popullsisë të ashtuquajtur të lirë po shkatërroheshin ekonomikisht dita ditës, binin viktimat të konkurrencës së prodhimit të madh të skllavopronarit, të borxheve të shumta dhe të fajdexhinjve, humbisnin edhe ndonjë pronë të vogël që mund të kishin, ose detyroheshin të linin atdheun për të rregulluar jetën e tyre në kolonitë, a të bëheshin mercenarë në ushtrinë e ndonjë vëndi të huaj. Gjendjen e mjeruar të njeriut të thjeshtë të popullit kundër parisë së etur për plaçkitje dhe pasuri e gjejmë që te Homeri, vënë në gojën e Tersitit, megjithëse jemi në një shoqëri ku nuk ka ende klasa dhe shtet.

Procesi i diferencimit shoqëror në Greqi ishte mjaft i gjatë dhe i ndërlikuar. Me formimin e qyteve-shtete klasat zunë pozicione të qarta në luftën

midis tyre, e cila do të zhvillohet në fillim midis demosit (popullit) dhe aristokracisë dhe pastaj midis shtresave të varfëra dhe të pasura brënda për brënda demosit.

✕ Shtypja dhe shfrytëzimi u bë tipari themelor i shoqërisë skllavopronare, dhe poeti e ligjëvënësi Solon në një vjershë të tij i padit ata.

që marrëzisht po duan ta fikin fare
t'madhin qytet, sepse synojnë te kamja
krerët e tyre nuk kanë shpirt të pastër
.....

dhe vjedhin si hajdutë dikush andej
dikush këtej..... ✕

Ndryshimet ekonomike në shekujt VIII dhe VII para erës së re sollën në shoqërinë greke interesa të reja. Mëndja kureshtare e njeriut nisi të kërkonte baza të reja jetese, të nxirrte përfundime nga vëzhgimet mbi dukuritë e natyrës dhe të shoqërisë e të grumbullonte rregullat dhe normat e nxjerra nga përvoja dhe mënçuria njerëzore...

✕ Në ndryshim me pikëpamjen aristokratike ndaj punës si diçka e ulët për fisnikët, tani i këndohet forcës dhe dobisë së saj:

Jo, asnjë punë s'është turp, turp
është të mos punosh.

Hesiodi e këshillon të vëllanë të punojë

... në qoftë se s'dotë shkosh si lypës
në derë të huaj...

Ky mendim përshkon si një pe i kuq poemën e Hesiodit «Punët dhe ditët», vepër kjo me karakter didaktik, që pasqyron marrëdhënje të reja, koncepte të lindura nga nevojat e jetës së përditëshme dhe që nuk bën pjesë në lirikën e mirëfilltë.

Poeti jep në veprën e tij «Punët dhe ditët» një radhë këshillash praktike dhe parashtron në mënyrë sistematike përvojën e grumbulluar gjer në atë kohë mbi jetën dhe veçanërisht mbi punët e bujqësisë. Flet për përgatitjet që duhen bërë para mbjelljeve e korrjeve, për lërimin e tokës, për sigurimin e bazës materiale, për kafshët e punës:

*Dy demat të jenë meshkuj nëntëvjeçarë,
se atëhere fuqinë e kanë fare të freskët.*

e deri dhe për drurët që duhet të shërbejnë për të ndërtuar këtë apo atë pjesë të përmëndës:

*timoni t'jetë dafine ose vidhi,
që s'preket as nga mola, kurse cungu
të jetë prej lisi...*

Shpesh mendimet e poetit të shprehura në formë këshillash marrin ngjyrën e fjalëve të urta e të aforizmave: Punët mos i le për nesër e pasnesër, ose Njeriu që vazhdimisht i shtyn pra punët, s'e mbush hambarin kurrë. ↗

Koncepti mbi të mirat e punës hap rrugën e përpjekjeve për çlirimin e mendjes dhe të shpirtit nga paragjykimet e lashta të kastës. Njeriu tani do të çmohet jo për prejardhjen shoqërore po për vle-

rat dhe meritat e tij: ç'rëndësi ka të jenë prej fisi t'largë,/ ata të cilët s'kanë kurrfarë njerëzije/ ndër fjalë edhe në mendje — këndon Fokilidi.

Morali i ri i shoqërisë e frymëzon Simonidin nga Amorgu të flasë me neveri për gruan përtace (aristokrate dhe të pasur) që as mokër, jo, as sitë nuk prek me dorë, dhe të lavdërojë atë që i ngjan bletës punëtore:

Si lum ai që e mori këtë femër

Lindja e shoqërisë së re skllavopronare solli përparime të dukëshme në lëmin e filozofisë dhe të shkencës. Nisi të studjohej mbi baza shkencore natyra në tërë dukuritë e saj dhe të mbahej një qëndrim skeptik ndaj sistemit mitologjik të Olimp:

.....as Zeusi
nuk u pëlqen të gjithëve as atherë
kur bie shi, as kur s'e le të bjerë
(Teognidi)

apo të vihet në dyshim drejtësia e hyjnive:

*qysh duron urtia jote
o djalë i Kronit, që njeriu i mbrapësht
të ketë të njëjtin fat që ka dhe i drejti.
(Teognidi)*

Me një notë tronditëse realiste poeti i halleve të popullit Hiponakti flet për varfërinë e tij